

# 6

## Tilintarkastus tarvitsee tarkoituksenmukaiset tilintarkastusstandardit

*Riitta Laine ja Jarkko Raitio*

*Artikkelin tarkoituksena on kuvata, miksi kansainväliset tilintarkastusstandardit (ISA-standardit) ovat tärkeitä tilintarkastuksen laadulle ja yhtenäisyydelle, ja miksi ne ovat haastavia soveltaa erityisesti pienten yhteisöjen tilintarkastuksessa. Lisäksi artikkelissa kuvataan, miten ISA-standardeja sovelletaan ja noudatetaan Suomessa, sekä arvioidaan IAASB:n vuonna 2021 julkaiseman ISA for LCE -standardin luonnoksen perusteella, helpottaisiko uusi standardi pienten ja yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastuksen standardeihin liittyvissä haasteissa.*

Avainsanat: *standardit, ISA, pienyhteisöt*

## Johdanto

Artikkelin tarkoituksena on kuvata, miksi kansainväliset tilintarkastusstandardit (ISA-standardit, *International Standards on Auditing*) ovat tärkeitä tilintarkastuksen laadulle ja yhtenäisyydelle, ja miksi ne ovat haastavia soveltaa erityisesti pienten yhteisöjen tilintarkastuksessa. Lisäksi artikkelissa kuvataan, miten ISA-standardeja sovelletaan ja noudatetaan Suomessa, sekä arvioidaan IAASB:n (*International Auditing and Assurance Standards Board*) vuonna 2021 julkaiseman *ISA for LCE* -standardin (*Less Complex Entities*) luonnoksen perusteella, helpottaisiko uusi standardi pienten ja yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastuksen standardeihin liittyvissä haasteissa.

Aihe on ajankohtainen ja tärkeä, sillä yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastukseen ei ole aiemmin ollut niiden tarpeisiin rakennettua omaa kansainvälistä tilintarkastusstandardia, ja nyt sellainen on rakenteilla. Suuri osa suomalaisista tilintarkastuksista voitaisiin arviomme mukaan suorittaa soveltaen uutta *ISA for LCE* -standardia. Lopullisen standardin arvioidaan olevan valmis joulukuussa 2023.

## Tilintarkastus tarvitsee standardeja

Tilintarkastuksen tehtävä on lisätä yleistä luottamusta yhteisöjen ja säätiöiden tilinpäätösraportointia kohtaan.<sup>1</sup> Tilintarkastuksen arvo syntyy siitä, että tilintarkastettu tilinpäätös on luotettavampi kuin tilintarkastamaton tilinpäätös. Laaja tilintarkastusvelvollisuus lisää yleistä luottamusta tilinpäätöksiä ja niiden laatijoita kohtaan, mikä vähentää muiden toimijoiden tarvetta transaktiokustannusten pienentämiseen.

Tilintarkastukseen kuuluu, että tilintarkastaja tarkastaa yhteisön tai säätiön kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon (tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141, TTL 3:1)<sup>2</sup>. Tarkastuksen perusteella hän antaa tilintarkastuskertomuksen, jonka antaakseen hänen tulee hankkia riittävästi tilintarkastusevidenssiä. Yhteiskunnallisen luottamuksen kannalta on tärkeää, että tilintarkastus on laadukasta, riittävän yhtenäistä ja selkeiden yhteisten pelisääntöjen mukaan suoritettua. Suomessa tilintarkastuksen pelisääntöihin kuuluu, että se tehdään hyvää tilintarkastustapaa noudattaen (TTL 4:3.1).

Tilintarkastuslainsäädäntö ohjaa tilintarkastuksen tekemistä hyvin vähän. Tarkempi viitekehys ja ohjeistus tilintarkastukseen saadaankin kansainvälisistä tilintarkastusstandardeista, joiden soveltaminen on keskeinen osa hyvän tilintarkastustavan mukaista tilintarkastusta (Suomen Tilintarkastajat). Läpinäkyvästi laaditut, yleisesti

<sup>1</sup> Ks. laajemmin tilintarkastuksen roolista ja merkityksestä esim. Ittonen K. 2010.

<sup>2</sup> Hallinnon tarkastus kuuluu erityisesti suomalaiseen tilintarkastukseen. Ks. hallinnon tarkastuksesta esim. Työ- ja elinkeinoministeriö 2018; Ruohonen J. 2020; Suomen Tilintarkastajat ry 2021

hyväksytyt, laadukkaat ja tarkoituksenmukaiset tilintarkastusstandardit edistävät tilintarkastuksen laatua ja sitä kautta myös tilinpäätösraportoinnin laatua ja luotettavuutta. Standardien tarkoituksena on myös tehdä tilintarkastuksesta uskottavaa tilinpäätöksen käyttäjien ja muiden sidosryhmien silmissä, joilla ei itsellään ole mahdollisuutta arvioida tilintarkastuksen laatua. Tästä syystä tilintarkastuksen yhtenäistäminen ja ohjaaminen yleisesti hyväksytyillä ja tunnetuilla standardeilla on tärkeää. Standardit toimivat myös viitekehyksenä, jota vasten tilintarkastustyötä arvioidaan tilintarkastajien ulkoisessa laadunvalvonnassa. (Ks. esim. tilintarkastusdirektiivi 2014/56/EU johdanto-osa 13.)

## Kansainväliset tilintarkastusstandardit

Kansainvälisillä tilintarkastusstandardeilla tarkoitetaan kansainvälisen tilintarkastajaliitto IFAC:in (*International Federation of Accountants*) yhteydessä itsenäisenä toimivan IAASB:n<sup>3</sup> (*International Auditing and Assurance Standards Board*) laatimia ISA-standardeja (*International Standards on Auditing*). IAASB palvelee yleistä etua laatimalla korkealaatuisia kansainvälisiä standardeja tilintarkastukseen, laadunhallintaan, muihin tilintarkastajan tekemiin tarkastuksiin ja palveluihin. IAASB seuraa standardeja laatiessaan tarkasti määriteltyä toimintatapaa (*due process*). Laatimisessa on mukana laaja joukko sidosryhmien edustajia myös tilintarkastusalan ulkopuolelta, mikä lisää standardien yleistä hyväksyttävyyttä ja sitoutumista<sup>4</sup>. (IAASBa)

ISA-standardit luovat tilintarkastukselle viitekehyksen, jonka tavoitteena on laadukas ja yhtenäinen tarkastus. Tilintarkastusstandardien tarkoituksena ei kuitenkaan ole tehdä kaikista tilintarkastuksista täysin samanlaisia. Ne ovat periaatelähtöisiä, mikä sekä sallii että edellyttää niiden soveltamista tilanteeseen sopivalla tavalla ammatillista harkintaa käyttäen. (IFAC 2012.) ISA-standardit on kirjoitettu tilintarkastajan suorittamaa tilinpäätöksen tarkastusta varten (ISA 200.2) ottamatta kantaa tilinpäätöksen laatijan yhteisömuotoon, kokoon tai sen toiminnan luonteeseen, laajuuteen tai monimutkaisuuteen. Yksi tilintarkastuksen ja ISA-standardien tärkeimmistä yleisistä periaatteista on kohtuullinen varmuus. Tilintarkastajan on hankittava kohtuullinen varmuus siitä, ettei tilinpäätöksessä ole väärinkäytöksestä tai virheestä johtu-

<sup>3</sup> IAASB:n *Terms of Reference 1.0*: "IFAC Board has established the International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) to function as an independent standard-setting body under the auspices of IFAC and subject to the oversight of the Public Interest Oversight Board (PIOB)."

<sup>4</sup> IAASB *Terms of Reference 4.0*: "The IAASB has 18 members comprising practitioners and non-practitioners, of whom no more than nine shall be practitioners and no less than three shall be public members. A public member is an individual who satisfies the requirements of a non-practitioner and is also expected to reflect, and is seen to reflect, the wider public interest. Not all non-practitioners are therefore eligible to be public members. The three public members may be members of IFAC Member Bodies."

vaa olennaista virheellisuutta, jotta hän voi antaa lausunnon siitä, että tilinpäätös on kaikilta olennaisilta osiltaan laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. (ISA 200.11(a).) Kohtuullinen varmuustaso on korkea, mutta ei kuitenkaan ehdoton (ISA 200.13). ISA-standardit on laadittu sillä ajatuksella, että niitä noudattamalla ja niihin sisältyvät vaatimukset täyttämällä tilintarkastajan on mahdollista saavuttaa kohtuullinen varmuus (ISA 200.3). Jokainen tilintarkastus on kuitenkin erilainen, joten tilintarkastaja tarvitsee aina ammatillista harkintaa arvioidakseen, milloin kohtuullinen varmuus on hänen mielestään saavutettu.

Muita ISA-standardien tärkeitä periaatteita ovat muun muassa riskiperusteisuus ja olennaisuus. Tilintarkastajan pitää tunnistaa ja arvioida tilinpäätökseen liittyvät olennaisen virheellisyyden riskit, jotta hän voi suunnitella ja tehdä tilintarkastuksen asianmukaisesti (ISA 315.11 uudistettu 2019), sekä soveltaa olennaisuuden käsitettä asianmukaisesti tilintarkastusta suunnitellessaan ja suorittaessaan (ISA 320.8). Tilintarkastajan tulee myös suunnitella tilintarkastus siten, että se tulee suoritetuksi tehokkaasti (ISA 300.4). Sekä olennaisuuden soveltaminen että tarkastuksen suuntaaminen tunnistettuihin riskeihin tehostavat tilintarkastusta.

## Standardien velvoittavuus Suomessa

Suomessa voimassa oleva lainsäädäntö ei suoraan velvoita tilintarkastajia ISA-standardien noudattamiseen. Tilintarkastuslain 3:3.1:ssä todetaan kansainvälisistä tilintarkastusstandardeista seuraavasti:

Sen lisäksi, mitä tässä laissa ja sen nojalla annetuissa säädöksissä säädetään, 1 luvun 1 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettussa tehtävässä on noudatettava tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisäateisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2006/43/EY 26 artiklassa tarkoitettuja, unionissa sovellettaviksi hyväksytyjä tilintarkastusstandardeja (*kansainväliset tilintarkastusstandardit*).

Kyseinen säännös ei kuitenkaan ole voimassa, koska komissio ei ole hyväksynyt siinä tarkoitettuja kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja sovellettavaksi Euroopan unionissa (HE 70/2016: 27).<sup>5</sup> Vaikka ISA-standardit eivät ole suoraan velvoittavia, niin tilintarkastaja ei voi jättää niitä huomiotta, vaan ISA-standardeja

<sup>5</sup> Tilintarkastusvalvonta on nostanut kysymyksen ISA-standardien hyväksymisestä EU:ssa esiin vuonna 2021 (PRH 2021). *“Auditing standards are not yet harmonized within the EU. Progress in quality could be driven by further integrating EU requirements in common standards. The EU Commission should take the necessary steps to be able to adopt the international auditing standards (ISA) in accordance with Art. 26 of the Audit Directive. The existing system creates ununiformity within EU. EU Commission should find the ways how to proceed towards adoption of the ISA-standards and other relevant international standards.”*

tulee soveltaa osana hyvää tilintarkastustapaa (HE 194/2006, 37; ks. kirjallisuudesta esim. Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2017, 101; Ruohonen 2020, 75).

Suomen tilintarkastuslainsäädäntöä koskevan lainvalmisteluaineiston mukaan kansainväliset tilintarkastusalan standardit ovat keskeinen hyvän tilintarkastustavan lähde. Vanhan tilintarkastuslain (459/2007) perustelujen mukaan tilintarkastusstandardin noudattamista arvioidaan osana hyvää tilintarkastustapaa siihen saakka, kun kyseinen tilintarkastusstandardi on hyväksytty komitologiamenettelyn mukaisesti EU:ssa sovellettavaksi (HE 194/2006, 37). Kun tilintarkastuslakia (1141/2015) muutettiin vuonna 2016 (622/2016) EU:n tilintarkastusdirektiivin muutosdirektiivin (2014/56/EU) ja EU:n tilintarkastusasetuksen (537/2014) implementoimisen yhteydessä, lain perusteluissa todettiin edelleen, että kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja (ISA-standardit) arvioidaan Suomessa osana hyvää tilintarkastustapaa (HE 70/2016, 10). Tilintarkastuslakiin (TTL 3:3.2) otettiin myös nimenomainen säännös tilintarkastusstandardien soveltamisesta tarkoituksenmukaisessa laajuudessa pienyritysten tilintarkastuksissa. Perusteluiden mukaan säännös perustuu tilintarkastusdirektiivin 26 artiklan 5 kohtaan, jonka mukaan standardeja voidaan näissä tarkastuksissa soveltaa suhteutettuna kyseisten yritysten toiminnan laajuuteen ja monimutkaisuuteen. Tarkoituksena on, että tilintarkastusstandardeja voidaan myös sen jälkeen, kun ne on unionissa hyväksytty sovellettavaksi, soveltaa joustavasti ottaen huomioon pienyrityksen toiminnan laajuus ja monimutkaisuus. (HE 70/2016, 26)

Korkein hallinto-oikeus (KHO) otti ratkaisussaan (Muu päätös 583/2020) kannan, jonka mukaan ISA-standardien keskeisiä periaatteita tulee noudattaa osana hyvää tilintarkastustapaa, vaikka ISA-standardeja ei olekaan vielä hyväksytty EU:ssa. KHO:n mukaan:

Kansainvälisiä tilintarkastusstandardien eli ISA-standardien sisältämien keskeisten periaatteiden noudattamista on kuitenkin pidettävä osana tilintarkastuslaissa säädettyä hyvää tilintarkastustapaa. Koska kysymys ei kuitenkaan ole lakiin verrattavista suoraan sovellettavista oikeusohjeista, korkein hallinto-oikeus katsoo, että standardeille ei voida antaa sellaista asemaa, että tilintarkastuslaissa tarkoitettujen seuraamusten määrääminen voisi perustua yksinomaan näissä standardeissa esitettyjen yksityiskohtaisten vaatimusten noudattamisen arviointiin.

KHO toisin sanoen naulasi ISA-standardien keskeiset periaatteet osaksi hyvää tilintarkastustapaa<sup>6</sup>.

Modernin tilintarkastuksen yksi kulmakivistä on tilintarkastukseen kohdistuva valvonta (ks. esim. tilintarkastusdirektiivi 2014/56/EU johdanto-osa 17). Jotta ulkoinen tilintarkastusvalvonta voi olla ennakoitavaa ja yhdenmukaista, sillä tulee olla vii-

<sup>6</sup> ISA-standardien soveltamiseen liittyvä korkeimman hallinto-oikeuden tulkinta keskeisistä periaatteista jättää kuitenkin tilaa tulkinnalle. Koska ISA-standardit eivät sisällä 'keskeiset periaatteet' -nimisiä osioita, jää epäselväksi, mitä KHO:n tarkoittamat ISA-standardien 'keskeiset periaatteet' ovat. Katso myös Riistama 2021.

tekehys, johon tehtyjä tilintarkastuksia peilataan. Patentti- ja rekisterihallituksessa (PRH) sijaitseva tilintarkastusvalvonta (TTL 7:1) ja ratkaisutoiminnassaan itsenäinen tilintarkastuslautakunta (TTL 7:4) valvovat tilintarkastajia. Tilintarkastusvalvonta ja tilintarkastuslautakunta käyttävät ratkaisuisissaan ISA-standardeja yhtenä hyvän tilintarkastustavan lähteenä (ks. esim. Ruuhonen 2020, 75). Lakisääteisiä tilintarkastuksia tekevän tilintarkastajan kohdalla hyvän tilintarkastustavan mukainen toiminta tulee arvioitavaksi laaduntarkastuksissa. Laaduntarkastusten lisäksi hyvän tilintarkastustavan mukaisuuden arviointi voi tulla arvioitavaksi esimerkiksi tilintarkastuslautakunnassa käsiteltävissä tutkintatapauksissa tai tuomioistuimissa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta arvioitaessa.

Suomen Tilintarkastajat ry:llä on käytännössä suuri merkitys ISA-standardien soveltamiselle Suomessa<sup>7</sup>. Suomen Tilintarkastajat ry on IFAC:n jäsenjärjestönä sitoutunut edistämään ISA-standardien levittämistä, ja se tekee tätä työtä muun muassa kääntämällä kansainväliset tilintarkastusalan standardit suomen kielelle sekä laatimalla tilintarkastuskertomusmallit ja muut mallit ja ohjeet kansainvälisten standardien pohjalta, huomioiden kuitenkin suomalaisen lainsäädännön vaatimukset, sekä kouluttamalla ja ohjeistamalla tilintarkastajia standardien soveltamisessa.

## Standardeja sovelletaan tilintarkastuksessa

Suomessa siis noudatetaan kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja eli ISA-standardeja. ISA-standardeja sovelletaan tilintarkastuksessa asiakkaaseen ja olosuhteisiin sopivalla tavalla käyttäen ammatillista harkintaa. Asianmukainen soveltaminen edellyttää ISA-standardien ja asiakkaan tuntemusta sekä riittävää ammattitaitoa.

Tilintarkastajalla on oltava käsitys koko standardin tekstistä voidakseen ymmärtää sen tavoitteet ja soveltaakseen vaatimuksia asianmukaisesti (ISA 200.19). ISA-standardit koostuvat johdannosta, tavoitteista, määritelmistä ja vaatimuksista. ISA-standardin tavoite on tiiviisti ja yleisellä tasolla ilmaistu. Tavoitetta yksityiskohtaisemmissa vaatimuksissa käytetty sanamuoto on tyyliltään määräävä, kuten ”Tilintarkastajan on arvioitava...”. Jokaiseen ISA-standardiin liittyy myös soveltamista koskevaa ja muuta selittävää ohjeistusta. Soveltamisohjeistus on sanamuodoltaan ei-määräävä, kuten ”Tilintarkastaja saattaa katsoa tarpeelliseksi...”. (ISA 200.A60.)

Tilintarkastuksessa tulee noudattaa kaikkia kyseisen tilintarkastuksen kannalta relevantteja ISA-standardeja. Standardi on relevantti, kun se on voimassa ja siinä tarkoitettut olosuhteet vallitsevat. (ISA 200.18.) Tämä tarkoittaa esimerkiksi, että konsernitilinpäätöksen tilintarkastusta koskevaa standardia ei tarvitse noudattaa, jos

<sup>7</sup> Tilintarkastajarekisteriin merkityistä henkilötilintarkastajista yli 90 prosenttia on Suomen Tilintarkastajat ry:n jäseniä.

konsernitilinpäätöstä ei ole, tai että tiimin kommunikaatiota koskevia vaatimuksia ei tarvitse noudattaa, jos tilintarkastaja tekee tilintarkastuksen yksin.

Standardeissa on myös ehdollisia vaatimuksia, joita pitää noudattaa vain tilanteessa, jossa ehdot täyttyvät (ISA 200.22(b)). Tilintarkastaja voi poikkeuksellisissa olosuhteissa poiketa relevantista vaatimuksesta, jonka ehto täyttyy. Tällöin hänen pitää suorittaa vaihtoehtoisia toimenpiteitä saavuttaakseen standardin tavoitteen. (ISA 200.23.)

ISA-standardit on tarkoitettu niin suurten ja monimutkaisten kuin pienten ja yksinkertaistenkin yhteisöjen tilintarkastukseen. Standardien ja niiden sisältämien vaatimusten skaalaaminen (*scalability*) tai suhteellinen soveltaminen (*proportionate application*) tarkoittaa vaatimusten soveltamista tarkastettavan yhteisön kokoon, mutta myös sen monimutkaisuuteen sopivalla tavalla. Helpottaakseen soveltamista pienten ja yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastuksessa IAASB on sisällyttänyt standardien soveltamista koskevaan ja muuhun selittävään ohjeistukseen ”Erityisesti pienissä yhteisöissä huomioon otettavia seikkoja”. Tällaiset seikat on koottu ensisijaisesti ajatellen listaamattomia yhteisöjä. (ISA 200.A65b ja A66.) Tällaiset soveltamisohjeet eivät poista tilintarkastajalta velvollisuutta noudattaa vaatimuksia, mutta voivat auttaa soveltamaan niitä pienen yhteisön tilintarkastuksessa.

Viimeisimmissä standardiuudistuksissa ja niistä johtuvissa seurannaismuutoksissa muihin ISA-standardeihin ”Erityisesti pienissä yhteisöissä huomioon otettavat seikat” on korvattu ”Skaalautuvuuteen liittyvillä seikoilla”. Painotus muutettiin yhteisön koosta sen monimutkaisuuteen. Skaalautuvuuteen liittyvät seikat havainnollistavat standardin vaatimusten soveltamista kaikkiin yhteisöihin riippumatta siitä, ovatko ne luonteeltaan ja olosuhteiltaan yksinkertaisempia vai monimutkaisempia. (ISA 200.A65a.) Vaikka yhteisön koko saattaa olla viite sen monimutkaisuudesta, jotkut pienet yhteisöt saattavat olla monimutkaisia ja suuret yksinkertaisia (ISA 315.9 uudistettu 2019), kun asiaa tarkastellaan tilintarkastuksen näkökulmasta.

IFAC on yhdessä SME-komiteansa (nykyään *SME Advisory Group*) laatinut oppaan *Guide to Using ISAs in the Audits of Small- and Medium-Sized Entities*, jonka ST-Akatemia Oy on julkaissut suomeksi nimellä *ISA-standardien soveltaminen pk-yhteisöjen tilintarkastuksessa*. Oppaan tarkoituksena on auttaa tilintarkastajia soveltamaan ISA-standardeja pk-yhteisöjen<sup>8</sup> tilintarkastuksessa. Se sisältää käytännönläheistä ohjeistusta ja esimerkkejä. Oppaan lukeminen ei yksin riitä, vaan tilintarkastajan on tunnettava ISA-standardit, joihin se perustuu. (ST-Akatemia 2018.)

Standardit jättävät paljon tilaa tilintarkastajan ammatilliselle harkinnalle ja ammattitaidolle. Runsaista vaatimuksista ja soveltamisohjeista huolimatta standardeissa

<sup>8</sup> Tässä artikkelissa käytetään etuliitettä ”pk” tarkoittamaan pieniä ja keskisuuria yhteisöjä, tilintarkastusta tai tilintarkastajia, joiden asiakaskunta koostuu pk-yhteisöistä. Kansainvälisessä keskustelussa käytetään termiä SME tai SMP riippuen siitä, puhutaanko yhteisöistä (*Small- and Medium-Sized Entities*) vai tilintarkastajista (*Practitioners*). Pk-yhteisöihin saatetaan tässä artikkelissa lukea myös yksinkertaiset yhteisöt. Välillä ne mainitaan erikseen.

ei määrätä yksityiskohtaisesti siitä, miten kukin luku tai tieto tilinpäätöksessä pitäisi tarkastaa. Yksittäisten tarkastustoimenpiteiden luonne, ajoitus ja laajuus suunnitellaan jokaisessa tilintarkastuksessa erikseen huomioiden muun muassa tilintarkastajan tunnistamat riskit, olennaisuus ja olosuhteet. Mitä yksinkertaisempi asiakas ja liiketoiminta on kyseessä, sitä vähemmän tilinpäätökseen yleensä liittyy virheellisyyden riskejä. Alhainen riskitaso mahdollistaa korkeampien olennaisuusrajojen käyttämisen. Alhaiset riskit ja korkeammat olennaisuusrajat johtavat siihen, että tarkastus voi olla suppeampaa.

Koska kansainvälisten standardien noudattaminen ei ole Suomessa lain mukaan pakollista, vaan tapahtuu osana hyvää tilintarkastustapaa, tilintarkastajien suhtautuminen niitä kohtaan vaihtelee. Suomen Tilintarkastajat ry toteutti marras-joulukuussa 2019 jäsenkyselyn, jossa esitettiin väittämiä ISA-standardeihin liittyen. Yksi väitteistä oli, että ISA-standardeja pitää noudattaa osana hyvää tilintarkastustapaa. Vastaajista 73 prosenttia oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että ISA-standardeja pitää noudattaa osana hyvää tilintarkastustapaa. Vastaajista 24 prosenttia oli väitteestä täysin tai jokseenkin eri mieltä. (Suomen Tilintarkastajat 2019.)

ISA-standardien mukaan tilintarkastaja saa tilintarkastuskertomuksessa sanoa suorittaneensa tilintarkastuksen ISA-standardien mukaisesti vain, jos hän on noudattanut niitä kaikkia asianmukaisesti niin kuin IAASB on tarkoittanut (ISA 200.20).

## Soveltaminen on haasteellista erityisesti pienten ja yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastuksessa

Vaikka ISA-standardit on pyritty laatimaan periaatelähtöisiksi ja niiden soveltuvuutta eri kokoisten ja eri muotoisten yhteisöjen tilintarkastukseen on edellä kuvatuilla tavoilla pyritty helpottamaan, on niiden soveltaminen erityisesti pienten ja yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastuksessa osoittautunut haasteelliseksi (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020, 18). Tämä johtuu muun muassa siitä, että ISA-standardit on laadittu suuryritysten tilintarkastuksen ja isojen tarkastustiimien lähtökohdista. Ne myös kehittyvät listayhtiöiden ja muiden yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen toimintaympäristön muuttuessa ja sääntelyn tiukentuessa yhä raskaammiksi ja monimutkaisemmiksi. Tämä on johtanut siihen, että standardeja on viime vuosien uudistuksissa skaalattu ennemminkin ylöspäin kuin alaspäin, ja niistä on paikka paikoin tullut jopa ylisäädetyjä (*over-engineered*) yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastuksen näkökulmasta. Esimerkki tästä on vuonna 2019 uudistettu kirjanpidollisten arvioiden tarkastusta koskeva ISA 540 -standardi, joka uudistettiin rahoitusinstrumentteja koskevan uuden IFRS 9 -standardin vuoksi. Standardien kehittämiseen ja uusien standardien laatimiseen kohdistuu jatkossakin paineita erityisesti yleisen edun näkö-



kulmasta, kun markkinat muuttuvat ja valvontaympäristö tiukentuu. (Accountancy Europe 2018.)

Myös pk-sektorilla on suuri merkitys yhteiskunnassa. Valtaosa tilintarkastuksista globaalisti kohdistuu pienempiin yhteisöihin, ja pk-sektorin tilintarkastuksella on yleistä yhteiskunnallista luottamusta rakentava vaikutus. Pk-tilintarkastuksen sääntelyllä pitäisi luoda sille suotuisat olosuhteet toimia tehokkaasti, mutta samalla laadukkaasti ja standardeja noudattaen. (Accountancy Europe 2018).

Monen ISA-standardin vaatimuksen soveltaminen pieneen omistajayrittäjyhtiöön, asunto-osakeyhtiöön tai *non-profit*-periaatteella toimivaan organisaatioon vaatii ylimääräistä soveltamistaitoa. Soveltamisesta tekee haasteellista muun muassa yksityiskohtaisten vaatimusten ja soveltamisohjeistuksen runsaus sekä hankalat ilmaiset ja lauserakenteet. Myös pienen ja yksinkertaisen yhteisön tilintarkastajan pitää tuntea koko standarditeksti ja osata soveltaa sitä asianmukaisesti voidakseen tehdä tehokkaan tilintarkastuksen. Hänen on muun muassa tunnettava yksityiskohtaisetkin standardien vaatimukset riskienarvioinnista siitä huolimatta, että pienen yhteisön riskiarviointi on yleensä yksinkertaista – riskit ovat helposti tunnistettavissa, vähäiset ja matalat, ja kohtuullisen varmuuden hankkimiseksi tarvittavat tilintarkastustoimenpiteet ovat usein yksinkertaisia. Pienemmissä tilintarkastuksissa ei ole mahdollista tai järkevää käyttää aikaa niin paljon, että kaikkien relevanttien standardien relevantit vaatimukset voitaisiin pilkulleen täyttää. Tilintarkastuksen pitäisi olla tehokasta, ja tilinpäätöksen käyttäjien siitä saama hyöty on suhteutettava hintaan. (Accountancy Europe 2018; Laine 2021a.)

Standardien sisältämien vaatimusten runsauden ja yksityiskohtaisuuden on huomattu johtavan toisinaan myös siihen, että tilintarkastaja keskittyy ennemminkin standardien noudattamisen varmistamiseen (*compliance-with-the-standards approach* tai *checklist approach*) kuin ammatillisen harkinnan käyttämiseen siten, että suoritaisi asianmukaiset toimenpiteet kyseisissä olosuhteissa kohtuullisen varmuuden saavuttamiseksi (IAASB 2019a).

## Monessa maassa on ratkottu haasteita kansallisesti

ISA-standardit on otettu käyttöön 127 maassa, sisältäen muun muassa kaikki EU-maat (IFAC 2019b). Myös haasteet ISA-standardien soveltamisessa pk-tilintarkastukseen ovat kansainvälisiä. Haasteisiin on eri maissa vastattu muun muassa laatimalla kansallisia standardeja tai soveltamisohjeita pienten yhteisöjen tilintarkastukseen, siirtymällä tarkastustapoihin, jotka tuottavat alemman varmuuden kuin tilintarkastus (kuten yleisluonteinen tarkastus), tai nostamalla tilintarkastajan valitsemisvelvollisuuden lakisääteisiä rajoja. (Accountancy Europe 2018.)

Euroopan Tilintarkastajaliitto Accountancy Europe julkaisi huhtikuussa 2018 keskustelupaperin *Simplifying auditing standards for small or non-complex entities*, jossa se käsitteli pk-tilintarkastuksen haasteita ISA-standardeihin liittyen ja erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja haasteisiin. Paperin liitteenä julkaistiin selvitys siitä, miten haasteisiin on vastattu Accountancy European 31 jäsenmaassa. Kymmenessä jäsenmaassa oli annettu tai oltiin antamassa kansallista ohjeistusta standardien suhteellisesta soveltamisesta ja kymmenessä maassa oli laadittu soveltamista helpottavia työkaluja. Ranskassa ja Belgiassa pienimpien yhteisöjen tilintarkastukseen on laadittu oma standardinsa. Moni maa, kuten Tanska ja Ruotsi, on nostanut tilintarkastuksen lakisääteisiä rajoja 2000-luvulla. (Accountancy Europe 2018; Accountancy Europe 2021; IAASB 2019a.) Joissain maissa pienemmille yhteisöille on säädetty jostain muusta tarkastuksesta kuin tilintarkastuksesta. Esimerkiksi Tanskassa pienemmät yhteisöt voivat teettää tilintarkastuksen sijasta joko alemman varmuuden antavan yleisluonteisen tarkastuksen tai Tanskassa kehitetyn laajennetun yleisluonteisen tarkastuksen (Lau 2019.)

Pohjoismainen tilintarkastajaliitto *Nordiska Revisorsförbundet* (NRF) laati pienten yhteisöjen tilintarkastukseen oman standardin *Standard for Audit of Small Entities* (SASE), jota ei kuitenkaan otettu käyttöön. NRF:n SASE-hanke herätti laajaa kansainvälistä kiinnostusta ja sai myös IAASB:n pohtimaan pienen yhteisön tilintarkastuksen kehittämistarpeita (Sviili 2016).

Suomessa standardien soveltamista pyrittiin tilintarkastuslain muutoksen yhteydessä helpottamaan sallimalla soveltaminen tarkoituksenmukaisessa laajuudessa (TTL 3:3.2). Suomen Tilintarkastajat ry on laatinut jäsentensä käyttöön tilintarkastuksen työkirjan, STanssin. STanssissa on huomioitu ne ISA-standardien vaatimukset ja asiat, jotka sen laatijat katsovat keskeisimmiksi hyvän tilintarkastustavan noudattamisen näkökulmasta.

## Soveltamishaasteisiin tarvitaan kansainvälinen ratkaisu

Edellä mainitut moninaiset kansalliset ratkaisut pk-tilintarkastuksen suhteen kertovat siitä, että ISA-standardit eivät sovellu hyvin pienten yhteisöjen tilintarkastukseen. Vaikka kansallinen ohjeistus helpottaa tilannetta näissä maissa, poikkeaminen yhteisistä kansainvälisistä standardeista vähentää tilintarkastuksen kansainvälistä vertailukelpoisuutta ja saattaa vääristää kilpailua ja heikentää yhteisten standardien merkitystä ja sitä kautta vähentää sidosryhmien luottamusta tilintarkastukseen. (IFAC 2012.)

Luottamuksen ja yhtenäisyyden säilyttämiseksi pienten ja yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastuksen haasteisiin tarvitaan globaali ratkaisu. Ratkaisun tulisi säilyttää tilintarkastus relevanttina ja korkean varmuuden tuottavana palveluna myös tällais-

ten yhteisöjen näkökulmasta, ja täten säilyttää sidosryhmien luottamus myös pk-tilintarkastuksen laatua ja sitä kautta pk-yhtiöiden tilinpäätösten oikeellisuutta kohtaan. Alemman varmuuden tuottaville tarkastuksille on jo omat standardinsa, kuten ISRE 2400 yleisluonteiselle tarkastukselle<sup>9</sup>, jolla saavutettava varmuus on rajoitettu.

KHT-tilintarkastaja Kari W. Saari esitti vuonna 2014, että tilintarkastuksen toimenpiteet pitäisi ISA-standardien skaalaamisen helpottamiseksi jakaa perustoimenpiteisiin ja muihin toimenpiteisiin, kuten IFACin ISA-soveltamisoppaan ensimmäisissä painoksissa oli tehty. Perustoimenpiteet olisivat niitä toimenpiteitä, jotka olennaisuusrajoista riippumatta tulisi suorittaa jokaisessa tilintarkastuksessa tilintarkastajan ammatillisen harkinnan mukaisessa laajuudessa. Riskejä arvioitaisiin samanaikaisesti perustoimenpiteiden kanssa ja riskiarviot viimeisteltäisiin perustoimenpiteiden suorittamisen jälkeen. Erillistä standardia ei Saaren mukaan tällöin tarvittaisi. (Saari 2014.)

*Accountancy Europe* esitti keskustelupaperissaan, että ratkaisun pk-yhteisöjen tilintarkastuksen haasteisiin tulee olla kansainvälinen, tuottaa kohtuullinen varmuus ja huomioida tuleva teknologinen kehitys. Se ehdotti yhtenä ratkaisuna ISA-standardien rakentamista uudelleen ”pienet edellä” -lähestymistapaa käyttäen. Vaatimukset ja monimutkaisuus rakennettaisiin ehdollisina eräänlaisen ydinajatuksen päälle. Toinen *Accountancy Europe* ratkaisuehdotus oli laatia erillinen standardi pienten ja yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastukselle, jossa sovellettavien standardien ei sen mielestä tarvitse välttämättä olla samat kuin suurten listayhtiöiden tilintarkastuksessa. (Accountancy Europe 2018.)

IFAC ja IAASB ovat pitkään puolustaneet niin kutsuttua ”*Audit is an audit*” -näkemystä, jonka mukaan tilintarkastukselle on oltava vain yksi yhteinen viitekehys – ISA-standardit. IFAC argumentoi asiaa *Policy Position* -paperissaan vuonna 2012 esittämällä, että kansalliset soveltamisratkaisut ISA-standardien pohjalta ja kansalliset standardit aiheuttavat sidosryhmissä sekaannusta ja saattavat vähentää sidosryhmien luottamusta tilintarkastukseen muun muassa siksi, että muutoin kuin ISA-standardeja asianmukaisesti noudattamalla ei välttämättä saavuteta kohtuullista varmuutta. Sen mukaan ISA-standardit ovat riittävän skaalautuvia kaikenlaisiin ja kaiken kokoihin tilintarkastuksiin. (IFAC 2012.)

Sittemmin IAASB on huomannut, ettei ISA-standardeja ymmärretä tai sovelleta yhtenäisesti, ja että niiden soveltaminen ja skaalaaminen erityisesti yksinkertaisten pk-yhteisöjen tilintarkastuksessa on muuttunut yhä haasteellisemmaksi standardien monimutkaistumisen myötä. Saatuaan runsaasti palautetta eri sidosryhmiltä ISA-standardien soveltamishaasteisiin liittyen IAASB otti pk-tilintarkastuksen haasteisiin vastaamisen kiireellisenä agendalleen vuonna 2018. IAASB haluaa pitää yh-

<sup>9</sup> Kansainvälinen yleisluonteisen tarkastuksen standardi ISRE 2400 (uudistettu) Mennyttä aikaa koskevan tilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen toimeksiannot.

teiset kansainväliset standardit relevantteina ja soveltamiskelpoisina kaikenlaisissa ja kaiken kokoisissa tilintarkastuksissa sekä säilyttää tilintarkastuksen laadun korkeana sekä sidosryhmien luottamuksen tilintarkastusta kohtaan. Se pitää huonona sitä, että tilintarkastajat eri yrityksissä ja maissa soveltavat yhtenäisesti sovellettavaksi tarkoitettuja ISA-standardeja eri tavoin, eikä pidä hyvänä kehityssuuntana sitä, että eri maissa päädytään erilaisiin kansainvälistä yhtenäisyyttä heikentäviin ratkaisuihin. (IAASB 2019; IAASB 2020.)

IAASB teki taustaselvityksen, jonka perusteella se päätyi kolmeen vaihtoehtoiseen ratkaisuun: ISA-standardien kokonaisuudistus, erillisen standardin laatiminen LCE-tilintarkastukselle ja lisäohjeistuksen laatiminen ISA-standardien skaalaamiseksi LCE-toimeksiannoissa. Palautetta kerättyään IAASB päätyi siihen, että yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastukseen laaditaan oma ISA-standardi. Lisäksi se aloitti projektin, jossa selvitetään mahdollisuuksia parantaa nykyisten ISA-standardien skaalautuvuutta ja suhteellista soveltamista, mutta myös ymmärrettävyyttä ja selkeyttä. (IAASB 2019a; IAASB 2019b; IAASB 2020.)

IAASB:n eri ratkaisuvaihtoehdoista saamassa palautteessa korostuivat muun muassa tarve globaalille ja pikaiselle ratkaisulle sekä huoli kansallisista ja paikallisista ratkaisuista. Erillinen standardi sai eniten kannatusta (46 prosenttia vastaajista), mutta vastaajat ilmaisivat huolensa siitä, että sidosryhmien silmissä erillisen standardin mukaan tehty tilintarkastus tuottaisi alemman varmuuden kuin nykyisten ISA-standardien mukaan tehty tilintarkastus. IAASB kysyi selvityksessään myös sitä, mitkä ovat merkittävimmät haasteet ISA-standardien soveltamisessa pk-tilintarkastuksessa. Esiin nousi havainnot muun muassa siitä, että standardien vaatimuksia noudatetaan vain noudattamisen vuoksi (*compliance*), vaikka se ei tuottaisi mitään lisävarmuutta tai muutoin vaikuttaisi tarkastuksen laatuun. Myös laajat dokumentointivaatimukset sekä standardien hankala kieli ja pituus sekä vaatimusten runsaus korostuivat vastauksissa. (IAASB 2019b.)

## Luonnos standardista yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastukseen julkaistiin kesällä 2021

IAASB julkaisi kesällä 2021 luonnoksen uudesta *ISA for LCE* -standardista (*International Standard on Auditing for Audits of Financial Statements of Less Complex Entities*). Suomessa LCE-standardiksi kutsuttu standardi on tarkoitettu yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastukseen, ja nykyisiin ISA-standardeihin verrattuna siitä puuttuvat monimutkaisiin seikkoihin ja olosuhteisiin liittyvät vaatimukset. Lähtökohtana on, että kun tarkastettava yhteisö on yksinkertaisempi, on sen tilintarkastuskin

yksinkertaisempaa. LCE-standardi korvaisi tällaisissa tilintarkastuksissa nykyiset ISA-standardit kokonaan. (IAASB 2021.)

Vaikka ISA-standardeja kohtaan on esitetty kritiikkiä, ne ovat hyvä viitekehys tilintarkastukselle. LCE-standardi perustuu nykyisiin ISA-standardeihin ja mukana ovat ISA-standardeista tutut periaatteet ja terminologia, kuten kohtuullinen varmuus, olennaisuus ja riskiperusteisuus, ammatillinen skeptisyys, ammatillinen harkinta ja tavoite hankkia tarpeellinen määrä tarkoitukseen soveltuva tilintarkastusevidenssiä. Mukana ovat myös kaikki sellaiset ISA-standardeista tutut tavoitteet ja vaatimukset, jotka ovat relevantteja yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastuksissa. (IAASB 2021.)

Myös LCE-standardin mukainen tarkastus on tilintarkastusta ja tuottaa asianmukaisesti sovellettuna tilinpäätöksen oikeellisuudesta kohtuullisen varmuuden samalla tavalla kuin nykyisten ISA-standardien mukaan tehty tilintarkastus. Tämä oli yksi IAASB:n lähtökohdista LCE-standardille.

Tilintarkastettu tilinpäätös olisi siis yhtä luotettava käyttäjien näkökulmasta riippumatta siitä, onko tilintarkastaja soveltanut sen tilintarkastuksessa LCE-standardia vai muita ISA-standardeja. Tilintarkastaja huolehtii siitä, että soveltaa asianmukaisesti standardia ja asianmukaisella tavalla. Asianmukaiseen soveltamiseen kuuluu sen arvioiminen, onko tarkastettava yhteisö LCE-standardissa tarkoitettulla tavalla yksinkertainen. Mitä monimutkaisempia asioita yhteisöön ja sen tilinpäätökseen liittyy, sen monimutkaisempaa on yleensä myös tilintarkastus, ja päinvastoin – koosta riippumatta. IAASB arvioi monimutkaisuutta muun muassa siitä näkökulmasta, onko yhteisö yleisen edun kannalta merkittävä. Soveltamisalasta onkin rajattu pois listayhtiöt, tietyt rahoitusalan yritykset sekä sellaiset konsernit, joissa konsernin osien tarkastuksessa käytetään konsernin tilintarkastustiimin ulkopuolisia tilintarkastajia. (IAASB 2021; IAASB 2023.)

Standardia ei myöskään saisi soveltaa tilintarkastuksissa, joihin tilintarkastaja ammatillisen harkintansa perusteella arvioi liittyvän monimutkaisia asioita tai olosuhteita. Monimutkaisuutta voi syntyä esimerkiksi monitasoisesta tai epätavanomaisesta organisaatorakenteesta, toimimisesta tiukasti säännellyllä tai valvotulla toimialalla, tietojärjestelmien ja liiketapahtumien monimutkaisuudesta tai muista tilinpäätöksen laatimiseen liittyvistä tekijöistä, kuten tiedon hankalasta saatavuudesta tai tilinpäätöstietoihin liittyvästä suuresta arviointiepävarmuudesta. (IAASB 2021.)

Monimutkaisuuden yksiselitteinen määrittelemine on hankalaa, ja IAASB onkin kokouksissaan pohtinut sitä, pitäisikö sen esittää standardiin liitettävässä soveltamisalaa koskevassa lisäosassa (*Authority*) soveltamiselle myös jonkinlaisia määrällisiä esimerkkirajoja. Ilman sitä eri toimijoiden käsitys LCE-standardin tarpeellisyydesta, sisällöstä ja soveltamisalasta voi vaihdella hyvin paljon. LCE-standardi yhtenäistäisi pk-tarkastuksen sääntelyä paremmin, jos eri maat soveltaisivat sitä suurin piirtein samankokoisiin yhteisöihin. (Laine 2022.)

## LCE-standardissa on vielä paljon kehitettävää

IAASB:n tavoitteena on, että LCE-standardi tulisi olemaan yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastuksessa käyttökelpoisempi ja tarkoituksenmukaisempi viitekehys kuin nykyiset 34 ISA-standardia, jotka se korvaisi. LCE-standardi on nykystandardeja huomattavasti lyhyempi ja kirjoitettu muutenkin niitä tiiviimmin, yksinkertaisemmin, ymmärrettävämmin ja loogisemmin tilintarkastusprosessin muotoon. Yksityiskohdaisia vaatimuksia on vähemmän ja soveltamisohjeet on esitetty niiden vaatimusten yhteydessä, joita ne koskevat.

Suomen Tilintarkastajien LCE-standardiluonnokseen antamien kommenttien mukaan tämä kaikki helpottaa LCE-standardin oppimista ja ymmärtämistä, mikä lisää tilintarkastajien metodologista osaamista ja mahdollisuuksia soveltaa standardia asianmukaisesti. Tämä puolestaan yhtenäistää ja parantaa tilintarkastuksen laatua ja lisää tehokkuutta. (Suomen Tilintarkastajat 2022.)

Vaikka LCE-standardi on merkittävä askel eteenpäin yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastuksen kansainvälisessä ohjeistuksessa, ei sen vaikutus käytännön tarkastuksen tasolla ole vielä riittävä, kun asiaa arvioidaan standardiluonnoksen pohjalta. Tämä johtuu siitä, että LCE-standardiluonnos oli laadittu jättämällä nykyisistä ISA-standardeista pois ainoastaan ne vaatimukset, jotka liittyvät monimutkaisiin olosuhteisiin ja tilanteisiin. Tällaiset vaatimukset eivät aiemminkaan olleet yksinkertaisen yhteisön tilintarkastuksessa relevantteja. (Suomen Tilintarkastajat 2022.)

Standardin skaalautumista on syytä vielä parantaa. Ollakseen tarkoituksenmukainen LCE-standardin on sovelluttava myös niihin Suomessa tyypillisiin tilanteisiin, joissa tarkastus tehdään ilman erillistä suunnitteluvaihetta tai tilikauden aikaista tarkastusta, kokonaan aineistotarkastuksena ja tilinpäätöksen valmistuttua sekä yhä useammin myös täysin digitaalisesti ja etänä. Huomioitava olisi myös pienten yhteisöjen usein yksinkertainen IT-ympäristö, suppea omistus ja johto sekä se, ettei niillä useinkaan ole muodollisia kontrolleja ja laajaa dokumentaatiota tekemistään päätöksistä. Standardia pitäisi tiivistää ja muokata niin, että pakollisia olisivat vain kaikissa yksinkertaisissa – aivan pienimmissäkin – toimeksiannoissa välttämättömät vaatimukset. Kohtuullisen varmuuden saavuttamiseksi tilintarkastaja voisi täydentää näitä pakollisia vaatimuksia olosuhteiden ja tilanteen mukaisilla relevanteilla toimenpiteillä – ammatillista harkintaa käyttäen. Tällaiseen lähestymistapaan viitataan standardikeskustelussa usein termeillä ”pienet edellä” (*think small first*) tai rakennuspalikka-lähestymistapa (*building block approach*). (Suomen Tilintarkastajat 2022.)

IAASB voisi poistaa tai muuttaa olosuhteiden ja tilanteen mukaan harkinnanvaraisiksi tai vaihtoehtoisisiksi erityisesti monia suunnitteluun, riskienarviointiin, kommunikaatioon ja dokumentointiin liittyviä vaatimuksia (Suomen Tilintarkastajat

2022). Vaikka tilintarkastusprosessin asianmukaisuus on tärkeää, vielä tärkeämpää on tarkastaa oikeita asioita ja varmistua siitä, että tilinpäätös on oikein. Tilintarkastus tulee tehdä tehokkaasti (ISA 200).

Kohtuullisen varmuuden tavoitteesta ja sidosryhmien luottamuksesta tilinpäätöstä ja tilintarkastusta kohtaan ei tule tinkiä. Puolustettuaan vuosia ISA-standardeja ainoana kohtuullisen varmuuden hankkimisen mahdollistavana viitekehyksenä IAASB:n on varmasti vaikea myöntää, että toisinkin voisi olla. Se voisi kuitenkin pohdita huolellisesti jokaisen standardin vaatimuksen kohdalla, onko vaatimuksen täyttäminen aina välttämätöntä kohtuullisen varmuuden saavuttamiseksi. Tätä tehdessään sen tulisi koko ajan muistuttaa itselleen, minkä tyyppisiin haasteisiin ja tilintarkastuksiin LCE-standardilla ollaan ratkaisua hakemassa, sekä se, että ISA-standardien kehittyessä tulevana vuosina voi tarve erilliselle LCE-standardille tulla vielä suuremmaksi. Kohtuullisen varmuuden maali on vaarassa karata yhä kauemmas jokaisen standardiuudistuksen myötä. IAASB:n tulisi muistaa myös, että kohtuullinen varmuus on tilintarkastajasta ja olosuhteista riippuva vaihteluväli, joka ei ole absoluuttisesti määriteltävissä tai mitattavissa. (Laine 2022.)

## Yhteenveto ja LCE-standardin haasteita

Tilintarkastus tehdään Suomessa hyvän tilintarkastustavan mukaisesti, mihin kuuluu olennaisena osana kansainvälisten tilintarkastusalan standardien eli ISA-standardien soveltaminen. Vaikka ISA-standardit ovat periaatelähtöisinä tarkoitettu sovellettavaksi erilaisissa ja eri kokoisissa yhteisöissä, ne soveltuvat huonosti pienempien ja yksinkertaisempien yhteisöjen tilintarkastukseen. Soveltamishaasteisiin on eri maissa vastattu muun muassa laatimalla kansallisia standardeja tai soveltamishojeita pienten yhteisöjen tilintarkastukseen, siirtymällä tarkastustapoihin, jotka tuottavat alemman varmuuden kuin tilintarkastus, tai nostamalla tilintarkastajan valitsemisvelvollisuuden lakisääteisiä rajoja.

Vaikka tällaiset kansalliset ratkaisut helpottavat kyseisen maan pk-tilintarkastajia, sidosryhmien luottamuksen ja kansainvälisen yhdenmukaisuuden kannalta pidetään kuitenkin parempana sitä, että haasteisiin saataisiin kansainvälinen ratkaisu. ISA-standardeja laativa IAASB onkin aloittanut oman standardin laatimisen pienten ja yksinkertaisten yhteisöjen tilintarkastukselle. Tämä LCE-standardiksi ristitty uusi ISA-standardi korvaisi nykyiset ISA-standardit tällaisten yhteisöjen tilintarkastuksessa, mikäli standardin soveltamisrajoitukset eivät sitä estä.

Tilintarkastajien valittavana tulisi jatkossa olemaan kaksi rinnakkaista viitekehystä, joiden välillä soveltamisen valinta tapahtuu pitkälti ammatilliseen harkintaan

perustuen. Tämä saattaa aiheuttaa hämmennystä sekä tilinpäätösten laatijoiden ja käyttäjien kuin muiden sidosryhmien ja tilintarkastajien itsensäkin keskuudessa. LCE-standardista ja sen aiheuttamista mahdollisista muutoksista onkin viestittävä riittävän selkeästi ja laajasti IAASB:n, alueellisten ja kansallisten toimijoiden sekä tilintarkastajien yhteenliittymien toimesta.

Vaikka LCE-standardi on periaatteellisesti merkittävä kehitysaskel eteenpäin pienen ja yksinkertaisen yhteisön tilintarkastuksen kannalta, ei se vielä vastaa kaikkiin haasteisiin riittävällä tavalla. IAASB:n pitäisi uskaltaa karsia LCE-standardin sisältämiä vaatimuksia rohkeammin, jotta se erottuisi riittävästi ISA-standardeista ja helpottaisi soveltamista. Tilintarkastuksesta saatavan varmuustason tulee kuitenkin pysyä samana huolimatta siitä, minkä viitekehyksen mukaan tilintarkastuspalvelu on tuotettu.

LCE-standardi on suomalaisille tilintarkastajille erityisen tärkeä. Suomessa tilintarkastuksen lakisääteiset rajat ovat eurooppalaisittain alhaiset, ja meillä annetaan PRH:n tilintarkastusvalvonnan tietojen mukaan noin 122 000 tilintarkastuskertomusta vuosittain (PRH 2022). Enemmistö suomalaisista tilintarkastuksista kohdistuu standardissa tarkoitettulla tavalla yksinkertaisiin yhteisöihin ja voitaisiin Suomen Tilintarkastajat ry:n arvion mukaan tulevaisuudessa tehdä LCE-standardia soveltamalla. Suomalaiselle tilintarkastukselle on siis erittäin tärkeää, että LCE-standardista tulee tarkoituksenmukainen ja helposti sovellettava myös kaikkein pienempien yhteisöjen tilintarkastuksessa.

Näillä näkymin LCE-standardi tulisi olemaan yksi tilintarkastuslain tarkoittamista kansainvälisistä tilintarkastusstandardeista, ja sen soveltaminen olisi osa hyvää tilintarkastustapaa ilman muutoksia tilintarkastuslakiin. LCE-standardin soveltamista ei tule rajoittaa Suomessa tarpeettoman tiukasti. (Laine 2021b.) Mikäli soveltamista haluttaisiin kansallisesti rajoittaa yhteisön koon perusteella, voisi raja perustua johonkin kirjanpitolain (1336/1997) mukaiseen yrityskoon raja-arvoon, kuten suuryrityksen rajoihin<sup>10</sup>. Koska standardin soveltamisalaa arvioidaan pääosin laadullisten tekijöiden avulla, tarvitaan soveltamisalasta myös kansallisesti selkeät ohjeet ja kannanotot.

Lopullisen LCE-standardin tarkoituksenmukaisuus ja todelliset vaikutukset tarkastustyöhön jäävät nähtäväksi. Se, miten suomalainen tilintarkastus LCE:n voimaantulon jälkeen muuttuisi, riippuu lopullisen standardin sisällöstä ja soveltamisalasta sekä siitä, miten standardeja tähän saakka on sovellettu. LCE-standardin soveltamiseen siirtyminen ei todennäköisesti tule vaikuttamaan tilintarkastuksen keston ja hintaan kovinkaan paljon. Tarkoituksenmukaisuus vaikuttaa tilintarkastajien osaa-

<sup>10</sup> KPL 1:4c § mukaan suuryrityksellä tarkoitetaan kirjanpitovelvollista, jolla sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella ylittyy vähintään kaksi seuraavista kolmesta raja-arvosta tilinpäätöspäivänä: taseen loppusumma 20 000 000 euroa; liikevaihto 40 000 000 euroa; tilikauden aikana palveluksessa keskimäärin 250 henkilöä.



*Tilintarkastus tarvitsee tarkoituksenmukaiset tilintarkastusstandardit*

miseen, hyvinvointiin ja tunteeseen siitä, että tilintarkastusta on ollut mahdollista tehdä asianmukaisesti ja sopivaa viitekehystä seuraamalla.

Lopullisen LCE-standardin hyväksymisen IAASB arvioi tapahtuvan joulukuussa 2023 (IAASBb)<sup>11</sup>.

---

<sup>11</sup> Lokakuun 2022 mukainen arvio IAASB:n verkkosivuilla.

## Lähteet

- Accountancy Europe. 2018. Simplifying auditing standards for small or non-complex entities. Exploring possible solutions. April 2018. Cogito: Simplifying Auditing Standards for Small or Non-Complex Entities. [https://www.accountancyeurope.eu/wp-content/uploads/180412\\_Publication\\_Simplifying-auditing-standards-for-small-or-non-complex-entities-Exploring-possible-solutions-1.pdf](https://www.accountancyeurope.eu/wp-content/uploads/180412_Publication_Simplifying-auditing-standards-for-small-or-non-complex-entities-Exploring-possible-solutions-1.pdf).
- Accountancy Europe. 2019. Consultation response. IAASB consultation on Audits of Less Complex Entities. <https://www.accountancyeurope.eu/wp-content/uploads/Accountancy-Europe-response-to-IAASB-Audits-Less-Complex-Entities.pdf>
- Accountancy Europe. 2021. Audit exemption thresholds in Europe. <https://www.accountancyeurope.eu/wp-content/uploads/Audit-exemption-thresholds-in-Europe.pdf>
- HE 194/2006. Hallituksen esitys eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.
- HE 70/2016. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tilintarkastuslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner, M-L. 2017. Tilintarkastuslaki ja EU:n uudistunut tilintarkastussäätely – kommentaari. Alma.
- IAASBa. About IAASB. [www.iaasb.org/about-iaasb](http://www.iaasb.org/about-iaasb)
- IAASBb. Consultations and Projects - Audits of Less Complex Entities. [www.iaasb.org/consultations-projects/audits-less-complex-entities](http://www.iaasb.org/consultations-projects/audits-less-complex-entities)
- IAASB. 2012. A Single Set of Auditing Standards: Audits of Small- and Medium-Sized Entities. <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/contributing-global-economy/publications/single-set-auditing-standards-audits-small-and-medium-sized-entities>
- IAASB. 2019a. Discussion Paper: Audits of Less Complex Entities: Exploring Possible Options to Address the Challenges in Applying the ISAs. <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IAASB-Discussion-Paper-Audits-of-Less-Complex-Entities.pdf>
- IAASB. 2019b. Feedback statement and way forward: Audits of Less Complex Entities. <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IAASB-LCE-Feedback-Statement-final.pdf>
- IAASB. 2020. Audits of Less Complex Entities: Update on IAASB Efforts to Address Issues and Challenges. <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IAASB-Less-Complex-Entities-Communique.pdf>
- IAASB. 2021. Exposure Draft: Proposed International Standard on Auditing of Financial Statements of Less Complex Entities. <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IAASB-Exposure-Draft-Audits-Less-Complex-Entities.pdf>
- IAASB. 2023. Exposure Draft: Proposed Part 10, Audits of Group Financial Statements of the Proposed ISA for Audits of Financial Statements of Less Complex Entities. <https://www.iaasb.org/publications/proposed-part-10-audits-group-financial-statements-proposed-isa-audits-financial-statements-less>
- IFAC. 2012. IFAC Policy Position 2: IFAC's Support for a Single Set of Auditing Standards: Audits of Small- and Medium-Sized Entities. [https://www.ifac.org/system/files/publications/files/Policy%20Position%20Paper%202\\_0.pdf](https://www.ifac.org/system/files/publications/files/Policy%20Position%20Paper%202_0.pdf)
- IFAC. 2019a. Staff questions and answers: Applying ISAs proportionately with the size and complexity of an entity. <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/applying-isas-proportionate.pdf>
- IFAC. 2019b. International Standards: 2019 Global Status Report. <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IFAC-International-standards-2019-global-status-report.pdf>

## *Tilintarkastus tarvitsee tarkoituksenmukaiset tilintarkastusstandardit*

- ISA 200. Kansainvälinen tilintarkastusstandardi ISA 200 Riippumattoman tilintarkastajan yleiset tavoitteet ja tilintarkastuksen suorittaminen ISA-standardien mukaan.
- ISA 300. Kansainvälinen tilintarkastusstandardi ISA 300 Tilintarkastuksen suunnittelu.
- Ittonen, K. 2010. A Theoretical Examination of the Role of Auditing and the Relevance of Audit Reports. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 61.
- Laine, R. 2021a. LCE-standardista ratkaisu yksinkertaisempiin tilintarkastuksiin. *Profitti* 1/2021.
- Laine, R. 2021b. Yksinkertaisiin tilintarkastuskohteisiin sovellettavan LCE-standardin soveltamisalan tulee olla laaja. <https://tilintarkastajat.fi/artikkelit/yksinkertaisiin-tilintarkastuskohteisiin-tarkoitettun-lce-standardin-soveltamisalan-tulee-olla-laaja/>
- Laine, R. 2022. Hitaasti hyvä tulee. <https://tilintarkastajat.fi/blogit/hitaasti-hyva-tulee/>
- Lau, A. 2019. The Use of Extended Review is Growing in Denmark. <https://tilintarkastajat.fi/blogit/the-use-of-extended-review-is-growing-in-denmark/>
- Patentti- ja rekisterihallitus PRH. 2021. *Corporate reporting – improving its quality and enforcement*. Taulukko: Contributions corporate reporting 2021 (rivi 65 sarake EI)
- Patentti- ja rekisterihallitus PRH. 2022. *Tilintarkastusalan markkinaseurantaraportti 2021*. [https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastusvalvonta/markkinaseurantaraportit/tilintarkastusalan\\_markkinaseurantaraportti\\_2021.html](https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastusvalvonta/markkinaseurantaraportit/tilintarkastusalan_markkinaseurantaraportti_2021.html)
- Riistama, V. 2021. Tilintarkastuksen keskeiset periaatteet on syytä täsmentää tarkemmin. Otava media. *Kanava* 4/2021: 34–39.
- Ruohonen, J. 2020. Tilintarkastaja osakeyhtiön hallinnon tarkastajana. Alma.
- Saari, K. W. 2014. Pk-yhteisöjä tarkastuskohteena ei saa unohtaa ISA-standardeja kehitettäessä. *Balanssi-lehti* 6/2014: 48–49.
- ST-Akatemia. 2018. *ISA-standardien soveltaminen pk-yhteisöjen tilintarkastuksessa*.
- Suomen Tilintarkastajat ry. Hyvä tilintarkastustapa. <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastus/hyva-tilintarkastustapa/>
- Suomen Tilintarkastajat ry. 2019. Suomen Tilintarkastajat: jäsenkysely 2019. <https://tilintarkastajat.fi/wp-content/uploads/2020/03/jsenkysely-yleisluonteinen-tarkastus-2019.pdf>
- Suomen Tilintarkastajat ry. 2021. Osakeyhtiön hallinnon tarkastaminen. Suomen Tilintarkastajat ry:n suosituksia 2/2021. [https://tilintarkastajat.fi/wp-content/uploads/2021/06/hallinnon-tarkastus-st\\_suositus-2\\_2021.pdf](https://tilintarkastajat.fi/wp-content/uploads/2021/06/hallinnon-tarkastus-st_suositus-2_2021.pdf)
- Suomen Tilintarkastajat ry. 2022. Comments to IAASB’s Exposure Draft on Proposed International Standard on Auditing of Financial Statements of Less Complex Entities (ISA for LCE). <https://tilintarkastajat.fi/lausunnot/komentit-lce-standardiluonnoksesta/>
- Sviili, T. 2016. Vuoropuhelu vie tilintarkastusta eteenpäin. *Balanssi-lehti* 4–5/2016: 8–11.
- Tilintarkastusdirektiivi 2014/56/EU. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/56/EU, annettu 16 päivänä huhtikuuta 2014, tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta annetun direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta.
- Tilintarkastuslaki (1141/2015).
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2018. Työryhmän muistio tilintarkastuslain määrätyistä lainkohdista ja hallinnollisen taakan keventämisestä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 1/2018.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2020. Kevyemmän tarkastuksen käyttöönottoa valmistelleen työryhmän mietintö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:38.